

Петар Драгишић. *Ко је пуцао у Југославију?*
Југословенска политичка емиграција на Западу 1968–1980.
 Београд: Институт за новију историју Србије, 2019, 280.

Политичка емиграција из Југославије је током целог социјалистичког раздобља била право страшило за владајуће кругове. Она је делом била производ старих идеолошких супротности из времена Другог светског рата и пре њега, али делом и одраз свих недостатности југословенског смоуправног социјализма. Због овог другог и природе своје делатности, она је великим делом остала скривена југословенској јавности. Пред лице јавности је изношено углавном оно што се није могло сакрити (као терористички напади у земљи) или оно што се могло пропагандно-политички искористити (као нпр. терористички напади на југословенска представништва у иностранству). То је довело до тога да је права слика о природи, обиму и раду политичке емиграције из Југославије остала непотпуна. Нажалост, она је таква и данас будући да је још увек највећи део докумената југословенских тајних служби и даље недоступан истраживачима. На ову тешкоћу упозорава и аутор у предговору своје књиге. Тема „непријатељске емиграције“ је остављена публицистима, који су је неретко обрађивали сензационалистички. Ово је, пак, како објашњава Драгишић, још више одбијало историчаре. Као додатан разлог зашто су историчари ово питање углавном избегавали, он с правом наводи и њену политичку запаљивост, која још постоји, посебно у Србији и Хрватској. Аутор је ипак решио да се њоме позабави на основу доступних извора – пре свега докумената тајних служби расутих по архивским фондovima других установа којима су ови документи слати на увид и разматрање. Драгишић је свестан да је тренутно ову тему могуће тек делимично обрадити, али се ипак упустио у тај ризични подухват у жељи да осветли бар онолико колико се у овом тренутку може.

Књига је подељена на Предговор (стр. 11–18), Увод (19–29), четири поглавља, Епилог (229–233) и Закључак (235–238). После сажетка на енглеском језику, у прилогу је објављен један документ Службе државне безбедности из 1972. о терористичкој групи која је те године убачена у Југославију (243–262). На крају књиге се налази списак извора и литературе (263–267) и индекс личних и географских одредница (269–280).

У Предговору аутор је нагласио важност теме и тешкоће истраживања које смо већ споменули. Поред тога, он је навео и кратак преглед литературе и архивских фондова које је користио у истраживању. У Уводу је сажето али јасно изнета политичка и економска ситуација југословенског друштва у време којим се књига бави. Драгишић се осврнуо на све видљивије појаве национализма од почетка шездесетих година прошлог века, све јачу (кон)федерализацију државе под његовим утицајем, као и на све горе економско стање и неуспелу економску реформу. У наставку је дат бројчани преглед емиграције и њеног распореда по земљама, као и њена подела по времену напуштања земље и политичком усмерењу. На крају, аутор је укратко сместио проблем којим се бави у спољнополитички контекст тог времена.

У првом поглављу (31–73) под насловом Институтције емигрантског деловања – организације емиграната, на основу непотпуне грађе која уз то потиче из различитих година, аутор је покушао да наброји најважније емигрантске организације, наведе број њихових чланова и врсту активности које су упражњавале (пропаганда, тероризам итд.). Овај преглед је извршен по националној припадности емиграната.

Друго поглавље (75–154) носи наслов Методи емигрантског деловања. У њему је Драгишић обрадио два главна вида рада емигрантских организација: пропаганду и тероризам. Овај други је, пак, био подељен на нападе на југословенска дипломатско-конзуларна и привредна представништва и (знатно ређе) друге објекте у иностранству, и на нападе у Југославији. Аутор даје доста детаљан преглед ових активности и реакција југословенске владе и штампе на њих. Завршни део поглавља је посвећен упаду у земљу групе од 19 хрватских герилаца у лето 1972. године.

Треће поглавље, насловљено Југославија, полтичка емиграција и свет (155–210), анализира састав и деловање југословенске политичке емиграције по појединим земљама, као и улогу коју је та тема играла у билателарним односима Југославије са земљама које су пружале уточиште антијугословенским емигрантским организацијама.

Последње поглавље, под насловом Одговор режима (221–227), говори о политичким мерама југословенских власти усмереним на неутралисање деловања емиграната и о насилним мерама – убиствима истакнутих представника политичке емиграције. Јасно је да је због осетљивости теме ово поглавље морало испасти најмање: документи о насилним мерама југословенских власти против истакнутих представника политичке емиграције су, с једне стране, до данас углавном недоступни, док с друге стране, та убиства још увек узбуђују јавност земаља наследница. У Епилогу се констатује да је из сукоба Југославије и политичке емиграције ова друга практично изашла као победник. Аутор се кратко бави покушајима „националног помирења“ комуниста и емигрантских антикомуниста (пре свега на примеру Хрвата који су сачињавали најјачу емигрантску скупину, а краће и на примеру Срба). Закључак, нажалост представља само сажетак садржаја књиге.

Књига Петра Драгишића о југословенској политичкој емиграцији од краја шездесетих година XX века до смрти доживотног председника Јосипа Броза Тита представља храбар покушај да се бар делимично скине вео са једне дуго мистификоване и идеолошким гледањима оптерећене теме. Аутор је при том био потпуно свестан да ће његов рад, због оскудности извора, остати нужно непотпун. Па ипак, треба похвалити Драгишићеву одважност да на научан, студиозан и објективан начин приступи једној друштвено још увек запаљивој теми. У границама могућег, он је остварио резултат који је за сваку похвалу. Оно што свакако није за похвалу је ауторов језик који је загађен невероватном количином потпуно непотребних туђица.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ